

3587

MINORITĂȚILE ETNICE DIN ROMÂNIA

ȘI

LEGEA

ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PARTICULAR

DISCURS

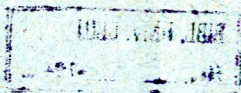
ROSTIT •

ÎN ȘEDINȚA DELA 15 DECEMBRIE 1925 A ADUNĂRII DEPUTAȚILOR

BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE

Dr. I. MATEIU

DEPUTAT DE TURDA

BUCUREȘTI

IMPRIMERIA STATULUI

1926

Prețul 10 lei.

3587

MINORITĂȚILE ETNICE DIN ROMANIA

ȘI

LEGEA

ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PARTICULAR

DISCURS

ROSTIT

ÎN ȘEDINȚA DELA 15 DECEMBRIE 1925 A ADUNĂRII DEPUTAȚILOR

DE

Dr. I. MATEIU

DEPUTAT DE TURDA

BUCUREȘTI

IMPRIMERIA STATULUI

1926

*2.5.22
Man. învățării
Ministerul Cultelor
cu urmări
de stăruire
1. v. m. t.*

*Domnule Președinte,
Domnilor Deputați,*

Sunt luni de zile, de când asistăm la una din cele mai înverșunate campanii pe care minoritățile țării noastre o duc împotriva legii privitoare la organizarea învățământului particular. Solidarizarea spiritelor a mers așa de departe, încât triumviratul episcopilor maghiari, părăsind antagonismul ce-i despărțea în Ungaria de ieri și-a dat mâna în România de astăzi, spre a lupta cu forțe unite și a colinda împreună pe drumurile Genevei în speranța împlinirii unor dorinți dubioase contra Statului românesc. Am văzut cu surprindere, cum și unele partide

românești au înțeles să incurajeze asemenea tendințe condamnabile, desigur, nu din convingeri patriotice, ci mânat exclusiv de trecătoare pasiuni politice. În asemenea condițiuni, datoria noastră este să examinăm cu toată grija legea de față și să vedem, dacă într'adevăr turburarea minorităților lor pe de o parte, iar pe de altă parte criticele cari s'au adus de unii reprezentanți ai partidelor românești, sunt întemeiate sau nu. În primul rând, minoritățile noastre combat în săși concepțiunea învățământului particular.

Nesinceritatea minorităților în lupta contra legii învățământului primar

Dar, d-lor, această chestiune a fost rezolvată anul trecut, cu prilejul discutării legii privitoare la învățământul primar de Stat, când s'a stabilit că instrucția se împarte în două mari categorii: în instrucție de Stat și în instrucție particulară. Am văzut însă, că minoritățile atunci ca și astăzi, nu erau mulțumite de această concepțiune, fiindcă ele voiau să mențină școala confesională pe picior de egalitate cu cea de Stat, cum eră în Ungaria de ieri și cu larga libertate de acțiune pe care i-o dădea autonomia bisericească. Dar d-lor să-mi dați voce să vă spun, că nici această atitudine a minorităților nu este deplin sinceră, fiindcă cunoaștem biserici minoritare, cari în Ungaria de ieri susțineau cu cea mai mare energie că învățământul confesional nu este îndreptățit și

trebuie să se introducă pe toată linia concepțiunea învățământului de Stat. Și este interesant să se știe, că tocmai biserica reformată a clamantului episcop Nagy dela Cluj este aceea, care pledă cu mai multă căldură pentru statificarea instrucției. Iată d-lor ce păreri mărturisea biserica reformată în epoca ungurească prin unul din cei mai luminați episcopi dr. Gheorghe Bartok: *„Dacă Statul maghiar ține să-și îndeplinească datoria lui, el numai așa își va ajunge ținta, când va lua în mână cu îndrăzneală și cu energie instrucția publică și necrușând nici un sacrificiu, să statifice școlile primare pe toată linia: unde nu este școală maghiară, pretutindeni se îngrijească de înființarea ei. Căci educația și instrucția publică este o eminentă problemă de Stat”* (cf-Bartok, Reli-

gia și viața, Statul și biserica (ungurește) Cluj, 1906, pag. 69.

Iar în ceea ce privește învățământul particular sau confesional, episcopul bisericii reformate lansă această doctrină categorică :

„Dar instrucția publică de Stat nu poate împiedecă libertatea confesiunilor.

Oricare confesiune, corporație sau particulari pot susține școală, însă aceste școli, nu pot veni în conflict cu interesele servite de instrucția publică de Stat, *pentru că tot ce există și trăiește pe teritoriul Statului, orice instituție este datoare să slujească direct sau indirect interesele Statului* ; iar Statul ca putere suverană, nu trebuie să tolereze nimic din ceea ce ar putea zădărnici sau știrbi această suveranitate», (idem, ibidem pag. 70).

Aceste păreri ale bisericii reformate erau admise atunci, dovadă cedarea în

bloc către Stat a tuturor școalelor confesionale diriguite de ea, fiindcă se întemeiau pe o colaborare sinceră a bisericii cu Statul. Astăzi, concepțiunea este repudiată de unde noi trebuie să tragem concluziunea logică, că biserica reformată are rezerve de făcut în ceea ce privește datoriile ei către noul Stat românesc, în sânul căruia trăiește cu largile mijloace materiale, pe cari acest Stat i le oferă. Lipsind această condiție de colaborare Statul la rândul său, este în drept să se îndoiască de lealitatea bisericii reformate, și să ia toate măsurile necesare ca activitatea ei, în oricare domenii de viață s'ar manifestă, să nu aducă prejudicii nici existenței Statului și nici idealului de care el se călăuzește. Astfel după socotința mea, legea de față, cu toate dispozițiunile cuprinse într'însa, nu este altceva decât expresiunea stărilor politice de astăzi și a grijii pentru apărarea Statului românesc în dezvoltarea lui viitoare.

Partidul național este aderent al doctrinei învățământului de Stat, și nu confesional

Dar spuneam, d-lor, că am văzut cum și unele partide românești înțeleg să susțină campania minorităților contra concepțiunii învățământului particular. Zilele trecute, priveam pe părintele *Lupaș* urcându-se la această tribună și plângându-se, că guvernul a destituit școlile românești confesionale și le-a înlocuit cu cele de Stat. Eu vă mărturisesc, că întrucât Părintele *Lupaș* a vorbit în numele partidului național—și nu am motive să mă îndoiesc de aceasta, — sunt surprins de-o asemenea atitudine căci, după știința mea, partidul național în diferite împrejurări s'a declarat aderent al doctrinei învățământului de Stat, alături de care nu poate să existe un învățământ confesional în condițiile din Ungaria risipită. Nu știu, dacă se va tagădui această afirmație din partea reprezentanților prezenți ai partidului național, de aceea vom aduce imediat probele necesare, Mai întâiu, să-mi dați voi

să citez dezideratele dela *Alba-Iulia*. În aceste deziderate se spune, că instrucțiunea se va face pentru toate popoarele contocuitoare în limba proprie și în baza deplinei libertăți naționale. Imi pare rău, că d. *Maniu* pleacă, căci am fi discutat față în față această problemă.

D. Iuliu Maniu : Cu mine nu vei discuta, discută cu altcineva.

D. I. Mateia : Pentru toți cari se conștient de sinceritate în interpretarea noțiunilor, este limpede că partidul național a preconizat aici învățământul național și nici de cum un învățământ confesional. Dacă totuș ar mai fi vre-o îndoiaie, voi servi o probă, care nu se va putea răsturnă de nimenea. Este doctrina pe care partidul național, prin Consiliul dirigent, a depus-o la 1919 într'o operă pozitivă numită „*Decret pentru reorganizarea învățământului primar*” cu iscaltura d-lui dr. *Valer Brănișce* pe atunci șeful resortului de culte

și instrucție. Va să zică, aci vom găsi adevărata concepțiune a partidului național privitoare la învățământ. (Aplause pe băncile majorității).

Imi pare rău, că a plecat d. Maniu, spre a vedea dacă-i dă mâna să tăgăduiască această operă. D-lor deputați, prin acest decret, partidul național a înțeles să organizeze instrucțiunea publică din Ardeal și Banat pe alte baze, decât acelea cari au existat în trecut în Ungaria veche. Consiliul dirigent a spus, că toate tipurile de școli, cari au dăinuit pe pământul Ardealului nu mai corespund timpurilor moderne de astăzi și atunci a creat un tip nou de școală, pe care l'a numit *școală națională*. De ce? Ca să fie în concordanță cu dezideratele dela Alba-Iulia pe cari vi le-am citat. Și atunci a zis, noua școală primară nu va fi nici confesională, nici comunală ori particulară, ci ea se va chema școală națională. Ce înseamnă această școală națională în concepțiunea Consiliului dirigent? *Inseamnă o adevărată școală de Stat*, pentru că în tot ceea ce privește organizarea și îndrumarea ei, controlul și supravegherea, numirea învățătorilor, disciplinarea și salarizarea lor, eră exclusiv în mâinile Statului. Ceva mai mult; concepțiunea pe care o avem noi cu privire la învățământ și care a fost depusă de d. ministru al instrucțiunii în legea învățământului de Stat, că localurile școlare au să fie zidite de comunele politice, o vedem fixată și în decretul Consiliului dirigent. Art. 3 spune: „comuna este datoare să ridice localul școlar, să-l inzeșteze cu mobilierul și rechizitele necesare și să-l țină în stare bună. Asemenea are obligațiunea de-a asigura și salariul învățătoresc în măsura puterii sale de contribuție“.

În ceea ce privește școala confesională, Consiliul dirigent ține s'o spună categoric, că o consideră cu desăvârșire inferioară noului tip, pe care vrea să-l realizeze el și repetă în diferite rânduri această credință.

Intr'un articol special spune precis, că

toate acele comune bisericesti, cari vor abandonă școlile confesionale și vor acceptă noul tip de școală, vor întâmpină tot sprijinul resortului de culte. Iată cum se exprimă în art. 26: „*Comunele bisericesti, cari înțeleg superioritatea a acestei școli față de cea confesională, vor întâmpină sprijinul Resortului de culte și instrucție pentru transformarea școlilor lor în noul tip de școală*“.

Prin urmare d-lor, nu mai încapă nici o discuțiune, partidul național eră ade-rentul școlii de Stat. Cu toate acestea dați-mi voie să vă servesc și alte dovezi. Aci am *ante-proiectul de Constituție* al partidului național, redactat de d. *Romulus Boilă* o celebritate rarisimă a Universității din Cluj și nepot al d lui Maniu. Prin urmare este sigur, că acest ante-proiect a ieșit cu binecuvântarea șefului partidului național. În acest ante-proiect de Constituție d. Boilă, ocupându-se de problema învățământului, ne spune în art. 32 că învățământul este de 2 feluri: de Stat și particular.

D. Dr. C. Angelescu, ministrul instrucțiunii: Părinte Lupaș, veniți mai aproape, că spune lucruri foarte interesante.

D. I. Lupaș: Cunosc părerile d-lui Mateiu.

D. I. Mateiu: Sunt ale partidului național, nu ale mele.

Partidul național, ca concepțiune programatică în proiectul său de Constituție, împarte învățământul în două categorii: de Stat și particular; nu este absolut nicio vorbă despre așa zisul învățământ confesional, iar acestui învățământ particular îi acordă drepturi cu desăvârșire inferioare aceloră, pe cari le-a avut școala confesională în epoca ungurească, căci iată ce spune textual: „*întrucât aceste instituțiuni private vor să elibereze atestate valabile pentru posesorii lor, ca să poată lua funcțiuni publice și întrucât vor să beneficieze de sprijinul material al Statului, Statul va fi în drept a hotări condițiunile de existență ale acelor instituțiuni*“.

Prin urmare, vedeți că și în acest pro-

iect nu se vorbește nimic despre învățământul confesional.

D. I. Lupas: Ce proiect este acesta?

D. I. Mateiu: Anteproiectul de Constituție al partidului național redactat de d. Boilă.

D. I. Lupas: Nu este al partidului național. d. Boilă răspunde pentru el.

D. Al. Lapedatu, ministrul cultelor și artelor: A fost expus și la clubul organizației din Cluj.

D. I. Mateiu: Dar, înfărsit, d-lor deputați, dacă și după aceste dovezi categorice și precise ar mai exista vre o nedumerire în sufletul d-voastre, atunci să-mi dați voie să vă servesc o ultimă probă, pe care mi-o oferă însuși șeful, pentru Ardeal, al acestui partid, d. Iuliu Maniu. D-sa a ținut anul trecut o conferință despre problema minorităților, la Institutul social român, și în această conferință s'a ocupat în mod firesc și de problema învățământului. Ce credeți, pe seama cui pune d-sa obligația instrucției cetățenilor? O pune cu precădere pe seama Statului, care este dator să se îngrijească și de instrucția minorităților, tot prin școli de Stat, în limba maternă. D-sa merge chiar mai departe, decât tratatele de pace și cere ca Statul să întretină pentru minorități și școli civile, secundare, profesionale, etc. Este adevărat, că are o frază și cu privire la învățământul confesional și particular, însă se ocupă de el numai sub raportul predării limbii române, căreia spre regretul nostru, îi acordă foarte puține drepturi, în raport cu suveranitatea Statului. D-sa declară, că în școlile primare de Stat, învățământul limbii române nu poate să înceapă decât

dela clasa IV-a în sus, vasăzică în anul ultim, iar în ceea ce privește școlile primare particulare d. Maniu nu admite deloc predarea limbii române ca materie obligatorie, spre a veni în conflict cu tratatul minorităților. Totuș, în această conferință, avem un punct important, câștigat pe seama concepției noastre, și anume, d. Maniu susține că în școlile secundare de Stat, pentru minorități, geografia, istoria și Constituția țării trebuie să se învețe în limba română. Iată cuvintele dumealui: „Statul trebuie să susțină în orașele și districtele unde se găsesc locuitori de altă limbă, decât cea română în proporții mai însemnate, școli medii, secundare, civile și profesionale, în limba de propunere a minorităților, fiind studii obligator, propus în limba românească: geografia, limba și literatura, istoria și Constituția românească, aceasta pentru a le da elevilor posibilitatea deplină de a fi pregătiți pentru învățământul superior“.

Cu alte cuvinte și din această conferință pe care a ținut-o d. Maniu, rezultă fără putință de controversă, că partidul național înțelege să vadă în instrucția publică o indiscutabilă problemă de Stat.

Dacă, cu toate acestea, partidul național mărturisește astăzi alte păreri și alte credințe, aceasta nu face decât să ne confirme vechea și banala constatare, că doctrina și programul lui se găsesc într'o permanentă echilibristică politică, în funcție dubioasă de oportunismul acordurilor sau de maladia pertractarilor sale interminabile. (Aplause pe băncile majorității).

Concepția partidului național-liberal privitoare la învățământ

Față de asemenea situațiuni schimbătoare, să-mi dați voie să declar, că atitudinea partidului liberal este limpede și hotărâtă.

Noi mărturisim doctrina modernă, că

învățământul este o eminentă datorie a Statului. Instrucția și educația cetățenilor are o importanță capitală pentru viața și dezvoltarea Statului și de aceea școala ca o forță culturală, politică și socială de

mâna întâi, nu poate fi organizată și îndrumată decât de către Stat. (Aplause pe băncile majorității).

Noi, potrivit cu această concepțiune, am stabilit încă anul trecut, la legea învățământului primar și normal, că această instrucțiune se va face de Stat pentru toți cetățenii, iar în ceea ce privește minoritățile s'a enunțat tot acolo că Statul se îngrijește și de instrucția lor în limba maternă, spre a răspunde nu numai toleranței noastre, ci și spiritului tratatelor de pace.

Dacă astăzi, totuși guvernul și partidul nostru vine cu această lege, aceasta însemnează că nu voințe să se închidă cu totul în exclusivismul învățământului de

Stat, ci ținând seama de principiul libertății constituționale, ca și de cerințele democrației moderne, înțelege să admită și inițiativa particulară în ceea ce privește educația și instrucția. Prin urmare recunoaște și îndreptățirea învățământului particular, însă numai în funcțiune de cel de Stat și sub garanțiile necesare pe cari le cere armonizarea lui cu ordinea publică, cu bunse moravuri și cu scopurile permanente ale Statului românesc. (Aplause pe băncile majorității).

Cred, că nimeni nu se poate ridică împotriva unei asemenea pretenții, fiindcă ea este o derivațiune firească a principiului de suveranitate a Statului.

Rațiunea legii de față se justifică prin activitatea dușmănoasă a școlilor minoritare

Lămurind această chestie principială dați-mi voe acum să trec la însuși rațiunea legii și la dispozițiile prin cari ea înțelege să organizeze învățământul particular.

D-lor deputați, rațiunea legii?

Mai întâi este în marea varietate a regiunilor școlare pe cari noi le-am moștenit de pe urma unirei și cari reclamau în mod imperios o organizație nouă și unitară, care să se extindă asupra întregii țări.

Noi, cari am făcut administrație școlară înțelegem mai bine, ce însemnează această mare diversitate din punctul de vedere al administrației, al organizării și al îndrumării învățământului, dar și d-voastră vă puteți da seama despre ea, dacă citiți bogata expunere istorică ce precedează proiectul de lege al învățământului particular.

În al doilea rând, sau a doua rațiune este interesul superior de a pune acest învățământ particular în serviciul Statului și al idealurilor lui. (Aplause).

D. I. Lupaș: Dar învățământul confesional nu eră în serviciul Statului?

D. I. Mateiu: Numai poate fi vorba de învățământ confesional din moment ce

am dovedit, că partidul național nu-l admite.

D-lor deputați, pentru justificarea acestei rațiuni, pe care o contestă părințele Lupaș, permiteți-mi să vă citez două exemple, unul din *Vechiul Regat* și altul din *ținuturile alipite*.

Se știe că în *Vechiul Regat*, învățământul particular nu eră organizat prin nici o lege ordinară, de aceea activitatea acestor școli particulare a constituit adese ori nu numai o rușine a pedagogiei, a ordinei și a disciplinei, dar ceea ce este mai grav, aceste școli s'au dovedit focare de provocațiuni, de dușmănie și de trădare a Statului însuși. (Aplause pe băncile majorității).

Nu mă voi opri, d-lor, la lucrări documentate în privința acestor școli particulare, cum este de pildă cartea foarte interesantă a d-lui Ghișu, despre școlile germane din România, apărută în anul 1915, ei vă voiu cită exclusiv mărturia grea și autorizată, a celui care se cheamă *Spiru Haret*.

Iată ce spune Spiru Haret despre aceste școli particulare din *Vechiul Regat*:

„Situția acestor școli este ceva de neînțeles, nu numai într'un Stat liber euro-

pean, dar chiar dacă ar fi vorba de cine știe ce țară din extremul orient. Inchise între zidurile lor, neadmitând nici un control din partea cuiva, nesocotind cu un dispreț care trece peste toate marginile oricărei lege, oricărei măsură legală, răspunzând cu cea mai mare necuviință la orice încercare de amestec din partea autorității școlare, reducând aproape la nimic, sau excluzând cu totul din învățământul lor tot ce se referă la țara noastră ba uneori dând învățământului lor, un caracter agresiv (ri batjocoritor față de dânsa, unele din aceste școli constituiau un adevărat Stat în Stat de care nimeni nu îndrăznește să se atingă. Și asemănarea aceasta este cu atât mai justă, cu cât unele din ele și-au creat un fel de exteritorialitate, de vreme ce se consideră ca aparținând unor State străine, încorporate la anumite circumscripții școlare din Statele acelea, supuse inspecției și controlului inspectorilor școlari ai acelor circumscripțiuni, și având personal didactic numit, trimis și plătit de acolo. (Haret, Școala naționalistă, București, 1907, p. 10).

Iar în ceea ce privește învățământul național al istoriei, geografiei și Constituției, Haret spune următoarele lucruri: i revoltătoare despre aceste școli :

„Istoria și geografia țării ori nu se învață de loc, ori se prezintă mai mult spre batjocora țării. *E cunoscut cazul unei călugărițe care învăța pe elevele ei, că Ștefan-cel-Mare a fost un cap de bandiți. Am găsit în mâinile copiilor cărți de lectură străină, în cari numele României și al Suveranului ei, nu erau citate o singură dată. Și când am cerut să se adauge măcar câteva pagini, în cari să se pomenescă și de Țară și de Regele nostru, a fost o revoltă ca și când aș fi comis un sacrilegiu.* (Idem, ibidem).

Ei bine, d-lor, România întregită, suverană pe destinele ei, nu mai putea tolera această situație trădătoare.

Eră datorია ei de ceasul al 11-lea să pună capăt acestei rușini printr'o legisferare precisă, hotărîtă și conștientă. (Aplause pe băncile majorității).

În al doilea rând vine starea de lucruri din provinciile alipite, mai ales sub aspectul minorităților.

În umbra bisericilor și a autonomiei lor, școlile minoritare n'au înțeles să se conformeze nici legiilor existente ale țării, și cu atât mai puțin noii stări de drept create prin tratatele de pace. Ele erau puse în slujba ideilor centrifugale și a disprețului către Statul în sânul căruia funcționau.

Ideologia veche domină viața lor întregă, cu iluziunea că se găsește într'un provizorat politic, care va trebui să înceteze la cea dintâi conflagrațiune europeană nouă. Budapesta și Moscova cu spiritul lor revanșard și dizolvant, își exercitau influența iredentistă, întreținând în aceste școli idei subversive menite să surpe temelii și viața Statului românesc. (Aplause pe băncile majorității).

D-lor deputați, în privința aceasta, este suficient să vă citez faptele petrecute la liceul premonstratenz din Oradea-Mare, unde în 1922 la serbarea școlară pentru încoronare, directorul acestui liceu, în alocuțiunea adresată elevilor, a spus următoarele: Astăzi se încoronează, la Alba Iulia, Regele Ferdinand. Suntem siliți să serbăm și noi, deși nu este sărbătoarea noastră. De aceea cu inimile cernite, nu putem scoate decât un singur strigăt: Ave Caesar, morituri te salutant.

Suprimarea acestui spirit iredentist, încăpățânat și provocator, iată, d-lor, a treia rațiune a legii de față.

Dispozițiile principale ale legii. Ele sunt normale și neagresive în comparație cu legiurile maghiare

Și acum, să-mi dați voie să trec la însuși dispozițiunile legii, examinându-le în

lumina acestor rațiuni și în comparație cu trecutul școlar unguresc și cu legiurile

europens. Mă voiu opri exclusiv la principiile și măsurile, cari au fost criticate, atât de către minorități, cât și de către unii reprezentanți ai partidelor noastre politice.

Experiența dureroasă a școalelor particulare din Vechiul Regat, a făcut necesară codificarea principiului, că școale particulare nu se pot învința, de aci înainte, decât de către cetățeni români, fie individual, fie constituiți în societăți culturale sau comunități religioase, recunoscute ca persoane juridice. Aici creșt, că nu pot încăpea între noi controverse și discuții, ele încep abia acolo, unde legea prevede *autorizarea prealabilă*, atât pentru deschiderea școlii, cât și pentru funcționarea corpului didactic. În ambele direcțiuni, autorizarea este legată de anumite condițiuni, pe cari legea le înșără; în ceace privește școala: local corespunzător, material didactic suficient și fonduri pe doi ani. Iar, relativ la corpul didactic: cetățenia română, pregătire identică cu cea dela Stat, și cunoașterea limbii române.

D-lor, găsiți că aceste măsuri sunt reacționare? Apoi să-mi dați voie să vă spun, că ele sunt cuprinse în orice legiuire europeană. Dar nu pot avea nici caracter prigonitor, și aici permițeti-mi să vă citez, tocmai măsurile pe cari le prevedea legislația școlară ungurească, în forma unui regulament privitor chiar la școalele particulare, redactat într'o epocă când furia maghiarizării nu începuse.

Este *regulamentul pentru școalele primare particulare din fostul teritoriu grănițăresc al Bănățului*, edat la 1877.

Iată dispozițiile lui: „Autorizația pentru deschiderea școlii particulare, o dă ministrui, după avizul comisiei administrative (art. 86).

Art. 87. „Invățătorii și directorii școlilor particulare trebuie să aibă *aceeaș pregătire, care se cere invățătorilor dela școlile publice de acelaș grad.*

Orice schimbare de invățător, de ordine sau de program trebuie comunicată ministerului.

Art. 89. Orice școală particulară e datoară să corespundă școlilor publice, pe cari vrea să le înlocuiască, în ce privește materiile de învățământ și întinderea lor.

Art. 93. Aci părinți, cari își trimit copiii în școli particulare, nu sunt dispensați de contribuțiile pentru școlile publice.

Art. 94. Școlile particulare, cari nu corespund scopului, pot fi închise de ministru după avizul comisiei administrative.

Art. 91. Școlile particulare cari corespund deplin școlilor publice, în ce privește organizația și scopul învățământului, pot obține de a minister drept de publicitate *pe timpul cât se mențin în această situație.*»

Așa dar, d-lor, după cum vedeți, din aceste dispozițiuni privitoare la învățământul particular, nu există nici un fel de diferență între ceace se prevedea în trecut de către legiuirea maghiară, neinfluențată de șovinism și între ceace cuprinde legea noastră.

Este adevărat, că în ceace privește școlile confesionale, ele se puteau deschide în baza unor condițiuni prestabilite în lege, însă imediat după ce se deschidea școala, susținătorul eră dator să anuște revizoratul școlar, care o cercetă spre a vedea dacă ea corespunde condițiunilor. Cări erau aceste condițiuni? Exact acelea pe care le fixează și legea noastră. Mai mult, legea noastră cere ca școala să fie asigurată cu fondurile necesare pentru doi ani, pe când acolo se pretindea asigurarea școlii în mod permanent. Asemenea un invățător nu putea ocupa postul, dacă nu eră cetățean maghiar, dacă nu făcea jurământul de credință și dacă nu dovedea cunoașterea limbii maghiare, prin viza diplomei de către organele Statului.

Și atunci d-lor, întreb, pentru ce această luptă împotriva autorizării prealabile, în ceace privește deschiderea școlii? Căci din punct de vedere psihologic noi o socotim mai justă, fiind că

un refuz prealabil de a autoriza o școală prezintă mult mai puține inconveniente, decât închiderea ei după ce a fost deschisă cu mari sacrificii din partea susținătorilor.

În asemenea caz, actul închiderii ar lua cu drept cuvânt aspectul unei prigoniri nemeritate, merit să provoace valuri de nemulțumire în sânul populației.

Problema limbii de predare în școlile evreiești și călugărești

O a doua obiecțiune, pe care o ridică minoritățile și care constituie centrul gravaminelor minoritare, este aceea privitoare la *întrebuințarea limbii materne*; Legea stabilește principiul normal, că în școlile particulare limba de predare este *limba maternă*. În legătură cu acest principiu modern, pe care România l'a aplicat încă înainte de semnarea Tratatelor, legea fixează câteva precizări, anume se spune, că pentru elevii ai căror părinți sunt de origine română, limba de predare este limba Statului. Aci cred, că nu există nici un fel de obiecțiune de făcut. În al doilea rând, cu privire la *Evrei*, legea a menținut tradițiunea generală europeană, după care evreii neconstituind o minoritate, ei se adaptează Statului în sânul căruia trăesc și acceptă, în școlile lor limba de Stat. Noi nu am făcut decât să menținem această tradițiune...

O voce din majoritate: D. Tzirelsohn nu spune așa.

D. Leib Tzirelsohn: Eu cunosc mai bine neamul meu și știu că ce se spune nu e adevărat.

D. I. Mateiu: Fără a atinge dreptul susținătorilor de a predă în limba ebraică și ca materii obligatorii religia și ebraica.

Am văzut însă, că evreimea țării noastre se împotrivesc unei asemenea dispozițiuni, spunând că ea vrea să fie considerată astăzi ca minoritate etnică distinctă cu limba ei națională *ebraica* și cu a doua limbă *idiș*, pe care ar vorbi-o a cincea parte a evreimii. Să-mi dați voie să vă mărturisesc, că nu pot înțelege ce utilitate practică ar putea avea pentru situația politică a evreilor, o asemenea pretenție. Eu cred, că nici una și în această credință m'au întărit două

fapte: Conversațiunile ce am avut cu evreii emigrați din România în America, unde la New-York m'am întâlnit cu cei mai de seamă reprezentanți ai lor. Le-am spus atunci, cum compatrioții lor vreau să-și schimbe limba de predare în școli fără a putea cădea de acord asupra unei limbi unice. Dășii se arătau surprinși de această frământare, care nu le poate fi de folos, deoarece ca și în America, evreii se mențin prin adoptarea limbii Statului ai cărui cetățeni sînt.

Al doilea fapt este următorul: În 1922 pe când conduceam instrucția publică din Ardeal și Banat, am încercat să satisfac acest deziderat al evreilor și am dat următoarea circulară cu No. 5.555. »Ordin circular privitor la limba de predare în școlile primare confesionale evreiești. »*Limba de predare în școlile primare confesionale evreiești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, după dorința comunelor bisericiești evreiești, este a) sau limba română, b) sau limba ebraică eventual idiș. Școlile cari nu se conformă acestor dispozițiuni se vor urmări conform art. 15 al legii 38 din 1868 și după 3 avertismente vor fi desființate și înlocuite cu școli primare de Stat.*»

Ei bine, trebuia să vă declar, cu adâncă părere de rău, că am întâmpinat cea mai vajoică împotrivire, tocmai din partea evreimii ardelenne, care nu vroia nicidecum să introducă limba ebraică sau idiș, ci se lega morțiș ca și azi de limba maghiară ca limbă de predare.

D. Leib Tzirelsohn: Numai neologii.

D. I. Mateiu: Observ în treacăt, că acest ordin circular a fost exploatat de propaganda ungurească într'o broșură tipărită astă vară în mii de exemplare, în contra țării noastre și spre a avea

efectul cuvenit, patrioții dela Budapesta l'au falsificat spunând, că eu am ordonat evreilor din Ardeal să învețe în școlile lor, exclusiv în limba românească. După cum, vedeți însă, din această circulară originală, pe care v'o prezint, lucrurile se înfățișează cu totul altfel, căci eu am căutat să dau cea mai deplină satisfacție evreilor, readucându-i la limba lor națională.

O altă precizare importantă a legii este aceea care spune, că în școlile călugărești, și ale congregațiilor, limba de predare va fi cea de Stat. Am văzut însă, că aici se împotrivesc maghiarii și lucrul nu mă surprinde de loc, fiindcă știu, că aceste școli erau complet maghiarizate și ele nu făceau altceva decât să servească cultura ungurească și idealurile ungurești. Mă mi-ă însă, că la această împotrivire s'au asociat și unii reprezentanți ai șvabilor, fără ca dânsi să-și poată justifica o asemenea atitudine. Dar, d-lor, dat fiind caracterul uni-

versal al catolicismului, aceste ordine călugărești și congregațiuni, sunt prin esența lor internaționale, cu personal străin, și ele își făceau propaganda religioasă prin școli, primind ca limbă de predare limba Statului, în cuprinsul căruia trăiau, căci altfel riscau să fie paralizate sau interzise.

Ei bine, ce-am făcut noi ?

În situația schimbată s'a cerut, ca aceste ordine să adopte limba românească ca limbă de predare. Găsiți că este ceva de înșirinat în această cerere ? Eu cred, că nu. S'ar schimba lucrurile, dacă aceste instituțiuni s'ar încadră în organizația din țară a Bisericii catolice, în care caz ele ar putea deveni școli confesionale particulare, aplicându-li-se norma generală cu privire la limba de predare.

Până atunci însă, nu este nici un motiv ca dispozițiunile legii să fie modificate sau abandonate.

Predarea studiilor naționale trebuie să se facă în limba Statului

O altă dispozițiune împotriva căreia se ridică nu numai ungurii ci și sașii, este cea care prevede că în școlile particulare geografia, istoria și Constituția țării să fie predate în limba română. Se zice că prin aceasta se știrbește integritatea dreptului de liberă întrebuintare a limbii materne. Se poate, însă nu e mai puțin adevărat, că în această dispoziție se exprimă suveranitatea Statului cu dreptul lui de a asigura educația națională a cetățenilor săi. (Aplause pe băncile majorității). Geografia, istoria și Constituțiunea sunt mijloace esențiale pentru formarea conștiinței cetățenești și a pregătirii sufletelor în sensul identificării lor cu aspirațiunile Statului românesc. Această operă importantă nu se poate face decât investimântată în haina ei firească, care este limba națională a Statului (Aplause pe băncile majorității).

A contestă acest lucru, înseamnă a refuza cea mai elementară dintre obligațiunile, pe cari minoritățile le au față de Statul al cărei cetățeni sunt. În privința aceasta, dați-mi voie să vă expun o conversație, pe care am avut-o la conferința interparlamentară dela Washington cu unul din cei mai mari savanți ai lumii profesorul Dr. Walter Schücking dela Berlin, președinte al grupului german dela conferință.

Dumnsalui s'a întretăcut cu mine timp mai îndelungat despre situația României. Am discutat firește și problema minorităților, care îl interesa, sub raportul minorității germane, pe care o socotea loială și de ordine așa cum vrem s'o privim și noi. Eu, i-am spus atunci, că minoritatea germană are unele nemulțumiri și între altele i-am citat aceia, care se manifestă față de dispozițiunea, că în școlile lor, geografia, istoria și Constituția să fie învă-

țate în limba Statului. Acest savant, membru al Curții permanente dela Haga, mi-a declarat, că n'are nimic de obiectat împotriva unei asemenea dispoziții, pe care o găsește normală, în raport cu suveranitatea Statului.

În acelaș timp zicea, că ea este forma cea mai potrivită în care cetățenii își exprimă loialitate către Statul al cărui membri sunt.

Dispozițiunile categorice din câteva Constituții europene—privitoare la învățământul particular

Auzind această declarație, am căutat să o verific și cu alte mijloace și am aflat că dispozițiunea noastră este cuprinsă în cele mai multe din Constituțiile europene în frunte cu cea germană. Vă citez câte-va rânduri din ele, spre a vedea, din paralela lor cu prevederile legii noastre, cât de nedrepte sunt acuzațiunile ce ni se aduc de către minorități.

Constituția cehoslovacă art. 120: „Organizarea școlilor particulare nu este permisă decât în condițiunile prevăzute de lege. Dreptul direcțiilor și controlului educației și instrucției aparține administrației de Stat».

Serbia.—Art. 16: „Învățământul este o obligație a Statului. Școlile particulare vor putea fi autorizate în condițiunile fixate de lege. Statul va favoriza opera de instrucție națională. Toate școlile trebuie să facă educația morală și să dezvoltă conștiința civică în spiritul unității naționale».

O Voce: Câte școli confesionale mai sunt acolo?

D. Dr. C. Angelescu, ministrul instrucțiunii: Nu este nici una.

Polonia.—Art. 117: „Oricare cetățean are drept să înființeze școală, dacă îndeplinește condițiunile fixate în lege relativ la titlurile sale, la siguranța elevilor și dacă are o atitudine loială față de Stat».

Art. 120: „Religia în toate școlile se va predă sub controlul Statului».

Și acum *Constituția germană*. Art. 147: „Școala particulară are nevoie de autorizarea Statului, care trebuie s'o dea, dacă ea nu este inferioară celei de Stat ca programă, ca instalație, ca pregătire științifică a corpului didactic și nu re-

partizează elevii după situația materială a părinților. Autorizația se refuză, dacă situația materială și juridică a persoanei didactice nu este suficient asigurată».

Art. 148: „Educația și instrucția trebuie să se facă în toate școlile în spirit național german».

Ei, d-lor, ce constatăm? Ce prevăd aceste Constituțiuni europene? *Spirit național, educație națională, cultul unității naționale și mai ales loialitate către Stat.* Iată, acestea sunt condițiunile fundamentale, pentru ca învățământul particular să fie admis. (Aplause pe băncile majorității).

Și dacă țări, de o veche și înaltă civilizație, ca Germania, au înțeles să legitimeze toamă în Constituție principii atât de importante, ni se mai poate aduce nouă acuzațiunea gratuită, că prigonomim minoritățile, pentru dispozițiuni mai puțin categorice, cuprinse într-o lege ordinară?

Să răspundă, d-lor, la aceasta, conștiința sinceră a minorităților, care retuză și astăzi să se manifeste în spiritul de frăție și de loialitate, pe care îl așteaptă Statul și poporul românesc. (Aplause pe băncile majorității).

D. Hans Otto Roth: I mi dați voce.... (D. G. Pop intrerupo).

D. Ștefan C. Ioan, vice-președinte: D-le Pop, d-voastră răpundeți în numele minorității? (Aplause și ilaritate pe băncile majorității). (D. Pop intrerupo). Nu aveți cuvântul, vă chem la ordine. (D. Pop protestază). Vă chem la ordine pentru a doua oară. (D. Pop vociferază). Nu aveți cuvântul; consult

Camera, dacă trebuie să-l trimit la comisiunea de disciplină.

D. Hans Otto Roth: Imi dați voie, d-le Mateiu.

D. I. Mateiu: D-le Roth, vă aduceți aminte că, atunci când v'ați ținut discursul...

D. I. Lupaș: D-le președinte, permiteți-i să răspundă, dacă l-ați întrebat. (Sgomot, întreruperi).

D. Ștefan C. Ioan, vice-președinte: Dar n'a fost chestia de asta. D. Pop dela începutul ședinții n'a făcut decât să întrerupă.

D. I. Mateiu: Deși d. Roth, în cursul discursului său, a avut față de mine o atitudine necolegială și la câteva întreruperi pe cari am voit să i le fac, n'a ținut de cuviință să răspundă, eu nu voi urmări pe această cărare și îi voi permite să mă întrebe ce va vol, pentru a-i dovedi că reprezentanții poporului românesc știu să fie și cavaleri.

D. Hans Otto Roth: D-le Mateiu, eu am citit un discurs, pentru că nu posed așa de bine limba română și înțelegeți, că dacă cineva, care nu posedă bine limba română este întrerupt, devine mai curând nervos, decât cineva care vorbește așa de bine și frumos ca d-voastră.

Atitudinea regretabilă a conducătorilor poporului săsesc față de Statul român. Privilegiații trecutului nu se împacă cu prezentul de egalitate civică

D-lor deputați, să-mi dați voie acum, să trec la un alt capitol foarte neplăcut pentru mine și anume, la *atitudinea minorității germane din acest Parlament*, lucru pe care mărturisesc că nu l-aș fi făcut de lec, dacă nu am fi fost provocați de discursul îndrăzneț și agresiv al d-lui Roth.

Mai întâiu o puneră la punct. D-lor, eu mi-am permis atunci să fac o observație foarte serioasă, pe care d-sa a calificat-o »diversiune» și anume, l-am rugat să ne spună ce luptă au dus sașii din Ardeal împotriva legii *Apponyi*. D-sa n'a vrut să recunoască, că sașii n'au luptat împotriva acestei legi și atunci i am făgăduit și am

D. I. Mateiu: D-voastră ați admis întreruperile d lui Lasau.

D. Hans Otto Roth: Nu. D-voastră ați vorbit despre Constituția germană. Eu vă fac atent la discursul pe care l-a ținut ministrul de externe al Germaniei, d. Stresemann la Stuttgart, acum aproape un an, despre drepturile minorităților la autonomia culturală în Germania; adică un reprezentant al Reichului a vorbit într'o adunare oficială, într'un spirit așa de larg despre chestia aceasta, în cât d-voastră nu puteți spune că tratamentul minorităților este în Germania considerat ca în țările cari sunt dușmane minorităților. D. Stresemann a declarat atunci, că recunoaște că în Letonia și în Estonia se permite legea despre autonomia culturală a minorităților.

Voci de pe băncile minorității: Dar Letonia nu este în Germania.

D. I. Mateiu: D-lor deputați, eu cred că față de un discurs al d-lui Stresemann, pentru noi prezintă o valoare mai mare și mai importantă, ceea ce prevede însăși *Constituția germană*. Prin urmare n'am să discut acest discurs și nici să țin seamă de el. (Aplause pe băncile majorității)

făgăduit și Camerei, că în ședința în care voi vorbi, voi aduce probele necesare.

D-lor deputați, iată aceste probe și anume este discursul d-lui Adolf Schulerus, senator în Parlamentul României. La 1914 s'a ținut în Sibiu o mare adunare politică a sașilor, în care urmă să fie decapitat colegul nostru Rudolf Brandseh, pentru faptul, că a rupt cu politica tradițională săsească și a preconizat politica demnității naționale. Adunarea îi cerea depunerea mandatului și sfârșitul a fost că acest scop nu s'a ajuns de către adunarea săsească. În această adunare, d. Schulerus, un om cu mare autoritate în sânul poporului săsesc, orice ar spune d. Roth...

D. Hans Otto Roth : Eu nu am contestat.

D. I. Mateiu : D-voastră ați spus, că nu a fost parlamentar la 1907, aceasta în adevăr eră lucru secundar, pentrucă noi judecăm aceste chestiuni din punct de vedere general și într'o luptă politică nu are importanță faptul, că ești sau nu parlamentar, este destul să fii un reprezentant autorizat al poporului tău. Și iată d-lor, ce declarațiuni a făcut d-sa atunci, pe cari eu mi-am permis să le fixez pentru opinia publică românească, într'un articol publicat în revista „Luceafărul“. P. Schulerus spune textual: „Mai departe școalele noastre au scăpat de îngheunchierea care le amenință... *Ele primesc subvenția — care de obicei se obține numai cu prețul expunerii lor în mâinile organelor de Stat — fără nici o condiție păgubitoare.* Deputații noștri au fost chemați la discerția legii din 1907, încă înainte de a fi văzut proiectul lumină zilei. Și articolul respectiv, care eliberează școalele noastre de sclavia în care le apasă subvenția de Stat, a fost stabilit în acord cu autoritățile săsești școlare și bisericești“.

„Subvenția aceasta revise colectivității — nu personal învățătorului cum prevede legea — fără ca ea să fie silită a împlini condițiunile grele, împreunăle cu acordarea subvenției. Căci chestiunea s'a aranjat în tăcere astfel, încât, în legea nouă, articolul respectiv s'a stabilit în așa chip, încât școalele, cari, au un alt sistem de salarizare, decât școalele

de Stat, sunt scutite de îndatoririle citate mai sus“. (Cf. Sieb. Deutches Tageblatt; No. 12.245/914).

„Din aceasta rezultă în mod...“

D. I. Lupaș: Exact ca și în prezent, „Tageblattul“ dela Sibiu, a scris încă de astă primăvară, că proiectul de lege al d-lui Angelescu ar fi fost și mai draconic, dacă „Wahlvereinbarung“ intervenit între sași și partidul liberal, nu ar fi determinat guvernul să ia măsuri de cruțare față de sași.

D. Dr. C. Angelescu, ministrul instrucțiunii: D-lor, d-voastre ați înțeles? Eu nu am înțeles nimic.

D. C. Pop : Nu ați înțeles, un profesor universitar?

D. Dr. C. Angelescu, ministrul instrucțiunii: Pertractăm și noi cu cine putem, nu poate fi numai apanagiul d-voastră. (Aplause pe băncile majorității).

D. I. Mateiu: Și atunci, d-lor, văzându-se și constatându-se, că sașii nu au dus lupta la 1907 împotriva legii Apponyi, eu îmi ziceam, că eră nepotrivit ca d. Roth să se împodobească cu pene străine și să citeze în favoarea d-sale lupta însuflețită și disperată pe care a dus-o poporul românesc împotriva legii Apponyi. Eră desigur mai bine și mai folositor, ca d-sa să caute argumente în trecutul propriu al poporului săsesc și să ne arate, de pildă, cât de toleranți și cât de echitabili s'au arătat conducătorii lui cu poporul românesc din Ardeal în cursul veacurilor.

Cum prigoneau Sașii, înainte de război, pe Românii din Ardeal?

Aceste argumente ar fi fost și interesante și folositoare, pentru strângerea raporturilor între neamul nostru și poporul săsesc. D-sa n'a putut aduce asemenea argumente, pentrucă ele nu există și pentrucă, dimpotrivă, noi Românii putem să i servim o ploaie de dovezi despre prigoana pe care fruntașii poporului săsesc au dus-o contra poporului românesc din Ardeal.

D-lor deputați, fiindcă ne găsim la discuțiunea unei legi cu caracter școlar și cultural, să-mi dați voi să vă reamintesc câteva lucruri, cupriase în scrisorile deschise, adresate subprefectului județului Sibiu de către actualul episcop al Clujului, P. S. Sa Nicolae Ivan în anul 1919.

D-lor, în Sibiu există o școală primară românească cu 4 clase și cu 600 obligați

de școală. Neavând mijloace suficiente de a se susține această școală, în condițiile prevăzute de legea Apponyi, Consistoriul nostru din Sibiu a făcut apel la orașul Sibiu să-i dea un ajutor din marile fonduri, pe cari le distribuia tuturor școalelor primare săsești din cuprinsul orașului Sibiu. Și atunci, ne spune P. S. Sa Episcopul Ivan, fost membru în consiliul comunal al orașului Sibiu timp de 20 de ani, că acest consiliu compus în majoritatea lui covârșitoare din reprezentanți ai poporului săsesc, a respins net și categoric cererea Bisericii ortodoxe de a i se da vre un ajutor pe seama școalelor noastre. Consecința a fost, că o mare parte a elevilor au fost nevoiți să rămână acasă și să rămână analfabeți pe străzile orașului.

Dispozițiunile legii Aponnyi erau așa

de grave pentru noi, încât, se căutau toate mijloacele pentru salvarea modestelor școli românești. Intre altele, sate curat românești au hotărât prin consiliile lor comunale să impună anumite taxe culturale cetățenilor români. Aceste hotărâri, luate de consiliile comunale românești urmau să fie aprobate de către organele județene, adică de comisiunile administrative. Ce credeți că s'a întâmplat? Fiindcă și acolo erau în majoritate sașii, dânsii au anulat aceste hotărâri ale consiliilor comunale, și când, comunele noastre au făcut apel la minister. I de interne pentru menținerea și aprobarea acestor hotărâri, reprezentanții sașilor și deputații lor s'au făcut luntre-punte ca să împiedice aprobarea hotărârilor românești.

Exclusivismul »Universității săsești«. Această instituție trebuie să fie condusă de români

Un alt fapt, care caracteriză atitudinea conducătorilor poporului săsesc față de neamul nostru e și situația dela așa zisa »Universitate săsească«, care a fost cândva reprezentanța autonomiei politice a poporului săsesc, devenită de la 1876 un organ pur economic, pentru administrarea averei celor 7 județe.

O voce din partidul german: Prin ilegalitatea guvernului maghiar.

D. I. Mateiu: În orice caz, s'a spus de guvernul unguresc, când s'a desființat autonomia politică a poporului săsesc, că această avere constituie o avere comună nu numai pentru sași, ci pentru toți locuitorii din fostul pământ erăesc. S'a dat ordin să se constituie un organ conducător al acestei Universități, s'a creat un corp compus din 22 deputați, recrutați pe baza legii electorale maghiare. Și atunci s'a făcut o astfel de geometrie rafinată, încât deși românii constituiau peste 400 de mii, iar sașii 220 de mii din totalul populației, totuși din acești 22 de deputați, 20 au fost sași și abia 2 români.

Această organizație distribuia anual, din excedentele sale, ajutoare culturale pentru Biserici și întreținerea scolilor fără deosebire de naționalitate. Ei bine știți cum se împărțeau aceste ajutoare? În 1916, de pildă, când eu eram directorul învățământului românesc din Transilvania la Sibiu, știu precis, din lista primită de la această Universitate, că școlile noastre primeau 76 de mii coroane anual, iar cele săsești 600 de mii. Când am scăpat de robia ungurească și s'a înlăturat România întregită, am cerut ca această »Universitate« să se reconstituie în baza legii electorale din țara noastră cu regimul votului universal, căci prin aceasta eră firesc ca Românii, cari erau în număr precumpănitor să ajungă ei la 20 de deputați și d-nii sași să fie reduși la doi deputați. În chipul acesta s'ar fi înlăturat una din marile nedreptăți la care am fost expuși deceni întregi. Durere, că nici în al 7-lea an de Unire, românii n'au ajuns să vadă realizată această dorință justă și ei sunt

siliți să suporte și azi consecințele acestei politici de exclusivism și egoism în care s'au îngrădit corifeii sașilor. Alt caz: Românii din așa zisul pământ crăcesc stăpânit odinicară de către sași, siliți de nevoi, încercau să se așeze prin comune în cari majoritatea erau sași. Pentru ca românii să nu mai poată pătrunde în aceste comune, organele reprezentative comunale le-au aplicat cea mai abu-

zivă măsură, din câte se pot imagina: *buza de cetățenie*. Consecința ei eră, că noii așezați nu puteau beneficia de avantajele generale garantate vechilor locuitori și anume: pășunatul vitelor, lemac de foc și de co structie, etc. Ne găsim astfel în plină epocă feudală.

Dar iată un exemplu și mai caracteristic.

Monumentul lui Gheorghe Bariț din Sibiu — neadmis de sași să ocupe loc într'un parc al orașului

La 1912, Românii din Ardeal au ridicat cel dintâiu bust în amintirea marelui luptător român Gheorghe Bariț, fost președinte al Asociațiunii și al Academiei Române înălțat din subscripție publică românească, bustul urmă să fie așezat în fața Asociațiunii din Sibiu, într'un mic parc orașenesc.

Românii s'au adresat deci primăriei comunale, rugând a admite ca bustul lui Gheorghe Bariț să fie plasat în fața intrării dela Asociațiune, în acest parc al orașului.

D-lor, ce credeți, că a făcut reprezentanța orașului Sibiu? A refuzat categoric această cerere a poporului românesc, și rezultatul a fost, că românii profund indignați au fost nevoiți să așeze bustul acestui mare luminător național într'o grădină particulară, desit după un gard de fier.

O voce: Nici ungerii nu făceau aceasta,

D. I. Mateiu: Și acest bust și astăzi se găsește acolo, în această grădină particulară.

O voce: Trebuie scos și pus în piață.

D. Al. Lapedatu, ministrul cultelor și artelor: Bustul a fost scos din acea grădină.

D. I. Mateiu: D. ministru Lapedatu spune, că anul trecut, acest bust a fost scos din acea grădină. În orice caz, d-lor, până anul trecut, bustul nemuritorului Bariț rămăsese pitit în această grădină

și întrebându-se cu melancolie, dacă în adevăr se găsește în România întregită, se uită trist spre bustul lui Schiller, care de mult ocupase un loc în acest parc, cu toate că Schiller — vorba vine — nu eră cetățeanul Ardealului și al Sibiuului, cum fusese Gheorghe Bariț.

Dar, d-lor deputați, aci, în această broșură, se mai cuprind o serie de fapte, cari dovedesc intoleranța neumană a conducătorilor sași. Nu voi am să citez aceste lucruri, pentru că dorim să îngropăm trecutul durerilor noastre, însă, fiindcă am fost provocați de d. Roth, eram dator să-i răspundem cu întreg sentimentul demnității noastre jignite. (Aplause pe băncile majorității).

Și, acum, să ne întrebăm: care este atitudinea conducătorilor săsești în noua Românie întregită? Este ea mai bună de cum a fost în trecut, față de poporul românesc?

D-lor, să ne aducem aminte, că față de toate legile de organizare ale Statului român, începând cu Constituțiunea, apoi legea impozitelor, și trecând la legea învățământului primar și normal de Stat, până la legea actuală, reprezentanții politicii ai poporului săsesc au luat o atitudine ostilă și au votat pe față împotriva lor, mai ales împotriva Constituției. De aceea a fost și it președintele nostru de consiliu, d. Ion Brătianu, să spună atunci, cu ocazia votării Constituției, că

gestul de astăzi al sașilor nu constituie un act de politică bine inspirată...

D. H. Roth : Dar uitați adunarea dela Mediaș ?

Biserica săsească își face o nouă Constituție cu ignorarea totală a guvernului și cu suprimarea drepturilor rezervate Statului

D-lor, vreau să vă dau un exemplu tipic : în anul 1920, *Biserica săsească* și-a votat o nouă *Constituție*, adăugând bisericii săsești din Transilvania și pe germanii din Vechiul Regat, din Bucovina și din Basarabia.

Ce credeți, cum a procedat biserica săsească în această chestiune de drept public ? A prevenit cumva guvernul, cum eră datorare ? A cerut poate ca guvernul să fie reprezentat la Adunarea constituantă, unde s'a dezbătut modificarea Constituției ? Ori poate a prezentat, d-lor, ulterior, această Constituție spre a i se da aprobarea, căci orice lege ca să aibă caracter public, trebuie să fie recunoscută de Stat ? Nici una din aceste condițiuni nu a fost îndeplinită, și Statul românesc a fost cu totul ignorat.

S'a legiferat de biserica săsească, ca și cum s'ar fi găsit într'un *Stat al nimănui* și ceace-i mai grav, este că din această nouă Constituțiune, s'au eliminat toate drepturile rezervate Statului, pe cari vechea Constituție le prevedea pentru Statului unguresc.

Căci în art. 3 al vechei Constituțiuni se spune că se recunoaște dreptul de supremă inspecțiune a Statului, conform art. de lege 54 din 1791.

Acest articol, de importanță fundamentală, în noua Constituțiune, elaborată în România, a fost eliminat. Tot asemenea, a fost eliminat din noua Constituțiune și art. 168 al vechei Constituțiuni, care prevedea, că alegerea episcopului săsesc trebuie să fie confirmată de către șeful Statului.

Asemenea a fost suprimată și o altă dispoziție importantă cuprinsă în art. 169 care prevedea, că episcopul la intra-

D. I. Mateiu : D-le Roth, vă rog să nu vă grăbiți cu Mediașul, căci vă voiu face îndată astfel de surprize pe cari nu știu cum le veți suportă.

rea sa în funcțiune, trebuie să depună jurământul de credință Regelui și Constituțiunii țării. (Senzație).

Ei bine, care este explicațiunea acestei atitudini ?

D. Hans Otto Roth : D. ministru al cultelor este prezinte, să spună d-sa, dacă nu am declarat că voim să modificăm Constituția aceasta. (Intreruperi).

D. I. Mateiu : Și atunci, care este explicația acestei atitudini ?

Eu găsesc pe de o parte, că este *ideologia incorigibilă a privilegiilor din trecut*, și în al doilea rând, *conștiința prezumțioasă a superiorității sașilor față de poporul românesc*.

Căci iată, că idealuri preconizează în România întregită, conducerea săsească așa cum sunt expuse într'o carte oficială:

»Sașii voesc să rămână mai departe o *unitate încheșată germană* și ca să fie aceasta posibil, e necesar ca teritoriul colonizat de ei să *reprezinte o administrație unitară*. Ei au format o asemenea administrație unitară, cum s'a mai spus, în veacurile trecute până la 1876 și doresc ca ea să fie din nou creată.

Toți sașii să aparțină un teritoriu administrativ cu excluderea cât se poate a comunelor nesăsești și cari să fie administrat autonom prin oamenii lor, aleși de ei înșiși prin reprezentanța lor.

Funcționarul înalt gubernial, care stă în fruntea municipiului să fie numit de guvern sau de Rege la recomandarea municipiului. Sașii doresc ca conaționali lor germani din Banat, Bucovina, Dobrogea și Basarabia să fie adunați în asemenea municipii.

În fruntea tuturor municipiilor să stea un ministru german, care să fie membru

al guvernului din București și să fie de asemenea numit la recomandarea municipiilor. (Cf. broșura : Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal. Expunere din izvor competent, cu o prefață de N. Iorga. București 1919, pag. 48).

Va să zică, limpede și hotărît : *autonomie politică și un ministru german, iată d-lor idealul sașilor.* (Senație).

O voce : Ce carte este aceea ?

D. I. Mateiu : Este o broșură oficială săsească, prevăzută cu o prefață de d. N. Iorga, și tipărită în tipografia d-sale. (Mare ilaritate).

Prin urmare, d-lor, când conducătorii poporului săsesc preconizează un asemenea ideal, nu este nici o mirare, ca ei să se comporte așa, cum o vedeți de câțiva ani.

Însă este locul ca să le reamintim aici reprezentanților politici ai poporului săsesc, mai ales fiindcă dușmanilor se provoacă la art. 11 al tratatului minorităților, care prevede un fel de autonomie școlară și bisericească, este locul zic să le reamintim cuvintele autorizate ale ministrului de externe al Angliei, d. *Chamberlain*, rostite acum câteva zile la Con-

siliul Ligei Națiunilor, mai ales că dânsul a înțeles desigur mai bine, care este spiritul tratatelor de pace și cum trebuie să fie interpretate dispozițiile lor.

El a spus, că *»scopul tratatelor de pace nu a fost acela de a da putință minorităților, să înființeze unități etnice distincte, în sânul Statelor respective (aplause prelungite) ci să le ofere protecția cuvenită, spre a se putez desvoltă în mod netulburat în cadrul intereselor generale. Aceste minorități etnice trebuie să tindă la contopirea lor cu majoritățile naționale (Cf. »Universul« din 13 Decembrie 1925) Aplause prelungite.*

D. Hans Otto Roth : Acesta este textul oficial ?

D. I. Mateiu : Până la proba contrară, pentru mine, este un text oficial.

Dar, d-lor, pentru a spulberă deănitiv toate echivocurile, să-mi dați voie, să vă arăt un izvor ceva mai autentic și ceva mai competent de cât acela al d-lui Roth, 'ca d-voastră să cunoașteți odată adevăratele sentimente, pe cari le nutresc conducătorii poporului săsesc, față de Statul românesc.

Propaganda episcopului săsesc G. Teutsch contra Statului românesc. O carte senzațională

Iată, aci o operă științifică, de cea mai mare valoare, scrisă de cine ? De însuși capul spiritual al poporului săsesc, episcopul *Teutsch* sub titlul : »Biserica și școala sașilor ardeleni în trecut și în prezent« (nemțeste) ediția II, Sibiu 1923, 328 pagini.

Această carte a fost menită, nu pentru publicul de aici, ci pentru sașii din America. Cu toate acestea, s'a tipărit o nouă ediție și la această nouă ediție, am ajuns și eu. Această carte a ieșit în anul Domnului 1923, va să zică, în plină Românie Mare.

Si acum, dați-mi voie, să vă fac câteva citate pentru a vă convinge de ceea ce este în sufletul conducătorilor poporului săsesc. Aceasta mai ales, în legă-

tură cu observația făcută de d. Roth, relativ la adunarea dela *Medias*.

Iată cuvintele episcopului *Teutsch* : »Situția sașilor devni critică în clipa când *România* își făcu din nou intrarea cu trupele sale în țara fără armă (sc. Ardealul), pe care Ungaria o lăsase lipsită de orice apărare; dar această situație a sașilor deveni și mai critică atunci, când cei unul și jumătate milion de români, decretară la 1 Decembrie 1918 în Alba-Iulia, unirea Ardealului cu România. Sașii erau hotărâți să aștepte sfârșitul Conferinței de pace spre a vedea, cui are să aparțină Ardealul, Ungariei sau României ?

Dar conducătorii Românilor, au declarat că nu sunt dispuși să acorde o ase-

menea așteptare, ci sașii să se pronunțe dacă li sunt prieteni ori dușmani.

Deși situația generală și împrejurările spec ale ne sileau la luarea unei hotăriri, totuși ea n'a fost ușoară pentru Sași. *Căci întreg trecutul lor, întreaga lor situație de drept își avea rădăcinile în vechia Ungarie, în care ei își găsiseră și legăturile sufletesti, iar o trecere la România însemnă părăsirea apusului și intrarea lor într'un Stat oriental cu mari primejdii pentru cultura noastră.*

Dar faptul, că eră vorba de un proces istoric universal — și soarta a pedepsit în acest punct mai mult de cât o vină de secole — ne-a silit la o hotărîre îndrăzneată : *nu merge altfel.*

Sașii mai șt-au, că Ungaria le-o va impută ca o *trădare.*

Guvernul maghiar încercă să salveze vasul ce se scufundă. El a invitat Biserica săsească, să-și dea părerea cu privire la lichidarea Austro-Ungariei și a dorințelor ce le are. A fost *mișcător*, că ne-a trimis la 28 Decembrie 1918 peste 50.000 coroane ajutor de scumpete pe seama preoților, făgăduindu-ne un nou ajutor de 2 milioane coroane. (Deci într'un timp când stăpânirea românească eră instalată în Ardeal). La 8 Ianuarie 1919 s'a intrunit adunarea națională săsească la Mediaș hotărînd alipirea la România. *O durere a străbătut sufletul poporului.* (Es ging ein Schmerz durch die Seele des Volkes. pag. 244—247).

Iată interpretarea dată adunării dela Mediaș, de către episcopul Teutsch.

Dar să ascultăm mai departe expunerile senzaționale ale superintendentului din Sibiu :

„Consiliul dirigent ne-a aplicat o îndoită lovitură contra Bisericii și contra poporului săsesc».

(D. Hans Hedrich întrepu).

D. I. Mateiu : Te rog, să nu mă întreprui, d-le Hedrich (Sgomot).

D. Ștefan C. Ioan, vice-președinte : Nu mai întrepruși. (Sgomot). Vă chem la ordine, d-le Hedrich.

D. Hans Hedrich : Să nu faci astfel de diversiuni dumnealui.

D. Ștefan C. Ioan, vice-președinte : Nu aveți cuvântul, vă chem la ordine. (Sgomot, întrepru).

D. I. Mateiu : Consiliul dirigent ne-a aplicat o lovitură îndoită, contra Bisericii și contra poporului săsesc. Sub lozincă *reformei agrare*, s'a început exproprierea averii imobile a comunelor politice și bisericesti, ca și a marilor proprietari, la care a stăpânit *abuzul și o nemai pomenită ilegalitate* ; și aceea ce li se tuase sașilor să dădu-se românilor, iar ceea ce pierdu Biserica săsească trecuse în mâinile Bisericii românești.

Reforma așa zisă, încă nu e terminată. Ea va arată, că cheltuielile ei în țara sașilor (adică Ardealul !) vor fi plătite exclusiv de sași și de Biserica lor, și că li s'a confiscat o proprietate, câștigată prin munca și economia multor generațiuni. Că li s'a luat această avere, tocmai în clipa când o nouă anunțată libertate avea să repare vechile asupriri, este greu de înțeles, de oarece prin aceasta s'a comis o *nedreptate, sub pretextul egalității de drept.*

A doua lovitură a fost *numirea funcționarilor*, cu favorizarea românilor, înlocuindu-se funcționarii sași. Cum a impresionat asemenea deposedare de drepturi pe foștii stăpânitori, se poate descrie cu anevoie. Dacă privind-o în cadrul mării dezvoltări istorice, ea eră dovada, că abia acum Statul feudal se năruia în ultimile sale consecințe, desigur nu spre a aduce o egalitate și libertate generală, ci exclusiv *pentru a face stăpâni pe servitorii de odinioară*, este cert că poporul săsesc a primit numai pe aceasta din urmă, anume el văzù *cum stăpânirea lui trece de acum la sluga sa de ieri!* (Idem, ibidem pag. 250—251). (Senzație).

Imprejurările generale nu deveniră mai bune, ci din contră mai rele. Schimbarea coroanelor în lei în raport de 2—1 a redus averea Ardealului la jumătate și cum prin aceasta s'au redus la jumătate și toate hârțile de valoare, trebuie să

spunem, că aceasta a fost o astfel de pauperizare meșteșugită a Ardealului, căreia nu i se poate găsi asemănare în timpurile noi. Precedentul a fost desigur numai o verigă din lungul lanț al stărcerii Ardealului de către Vechiul Regat, care iarăși nu-și poate găsi paralela decât în tratamentul la care erau expuse în antichitate de către Italia, provinciile romane. La acestea se mai adaugă apoi experiențele urâte cu administrația, comunicația, sistemul impozitelor și reforma agrară».

Iată, d-lor cum înțelege șeful spiritual al poporului săsesc să facă educația civică a credincioșilor săi și ce sentimente de loialitate ține să le inspire pentru Statul românesc. Și iată, în sfârșit, cum își înțelege datoria un senator de drept al Parlamentului nostru, către Statul, care i-a acordat această demnitate de drept public, cu cea mai mare încredere și generozitate.

În asemenea condițiuni, este evident d-lor, că nu mai poate constitui o surpriză pentru noi discursuri ca acela al d-lui Roth. Ceeace regretăm din adâncul sufletului, este că toate silințele noastre de a crea o atmosferă de frăție și de cordialitate între poporul săsesc, care cred că are alte convingeri, și poporul românesc, este paralizată de dușmănia, când fățișă, când ascunsă, a reprezentanților actuali ai poporului săsesc. A p'ause pe băncile majorității).

D. Aurel Morariu: D-le doctor Mateiu, (dacă îmi dați voie, o mică întrerupere.

Eu cred, că d-voastră a-ți ridicat o chestiune de psihologie a poporului german și nu numai o chestiune a poporului săsesc. Eu îmi amintesc de o lucrare foarte interesantă, a ministrului fostei Austro-Ungarii la București, contele Czernin, »Der Krieg«, în care ziceă foarte bine despre poporul german în general și mai ales despre prusaci, «ă nu există un popor mai refractar și mai puțin înțelegător pentru interesele altora, decât germanii, și aci, își găsește explicațiunea atitudinea acestor d-ni și probă este ceace scrie acel înalt prelat sas despre români și dacă ați citit cartea episcopului Netzhamer, publicată în timpul ocupațiunii germane, desigur că ați găsit toate grațiozitățile de felul cum le găsiți și în cartea episcopului sas.

Pe noi, nu ne surprinde această atitudine, pentrucă noi îi cunoaștem, pentrucă am trăit sub cnutul dumnealor și găsim foarte explicabilă atitudinea sașilor de astăzi.

D. I. Mateiu: Cu toate acestea, noi vom urma pe drumul toleranței noastre, dar nu vom pierde nici o clipă conștiința, că acest stat este creațiunea istorică a poporului românesc și nu vom îngădui nimănui, în lăuntru lui, să-i știrbească suveranitatea, sau să-i atingă demnitatea. (Aplause prelungite).

Drepturi egale pentru toți, da. Aceasta o voim. Dar privilegiu niciodată și pentru nimeni. Iată ce trebuie să înțeleagă d. Roth și onorații reprezentanți ai poporului săsesc. (Aplause prelungite).

Atitudinea minorității maghiare. Gravitatea legiuirilor Berzeviczy și Apponyi în raport cu cele românești

Si acum, să-mi dați voie, să mă opresc oclipă la *basmel fantastice* pe cari le-a debitat d. Șandor, dela această tribună, firește nu pentru d-sa, care este de perfectă rea credință, ci pentru lămurirea Camerei și a opiniei publice. D-sa a îndrăznit să ne vorbească despre vestitele libertăți ungurești și despre spiritul generos dela *Budapesta*, care nu a cunoscut

nici maghiarizarea, nici oprimarea. Cu alte cuvinte, naționalitățile trăiau în Ungaria de ieri, ca în sânul lui Avram, pentrucă asupra lor se revărsau binefacerile legii de naționalități dela 1868.

Ei bine d-lor, a etală asemenea enormități într'un Parlament, în care norocul istoriei face să ne găsim tocmai noi victimele și împotrivorii acestui sistem de

africană sugrumare maghiară, este sau cinism sau inconștiență. (Aplause pe băncile majorității).

Eu nu-mi voi pierde timpul ca să combat insanitățile d-lui Șandor, căci, mai presus de elocutrațiile d-sale, stau suferințele noastre milenare, a căror amintire dureroasă este scrisă cu lacrimi și cu sânge în istoria Ardealului zbuciumat. (Aplause prelungite).

Eu vă voi cită numai două exemp'le de ceea ce eră sistemul școlar ungu- resc, în opoziție cu prevederile legii noastre.

Iată în preliminar cum operă, aș zice haideucește, unul din faimoșii inspectori școlari unguri în cel mai românesc județ al *Făgărașului*. La Sâmbăta-de-Jos, inspectorul Szabó a dat ordin să se puie inscripții ungu-rești și pe privați. Învățătorii din *Toderița*, oameni de legea veche au fost siiiți de inspector să-și lepede portul românesc la bătrânețe și să se imbrace nemțește. Către învățători a zis cu prilejul primei întâlniri să-și maghiarizeze numele.

Învățătorilor din *Hurezle* a spus, că nu e nevoie să ia mult material cu elevii, ajunge dacă fac puțin patriotism ungu- resc. Învățătorul din *Comana-de-Sus* a fost suspendat sub pretextul neglijării limbii maghiare. Sentința disciplinară s'a dat cu motivarea celebră, că învățătorul fiind de față la întrunirea politică a candidatului de deputat român, n'a protestat contra cuvântărilor rostite față de învățarea limbii maghiare, ceea ce trezește aparență, că învățătorul consimte cu cele rostite și l'au determinat să neglijeze limba maghiară și cultivarea idealului ungu- resc. (Cf. Ghibu, Școala românească din Ungaria și Transilvania. București, 1915, p. 44—46).

Dar se va zice, acesta este un caz izolat și nu se poate confundă cu ceea ce constituie esența liberalismului ungu- resc, reprezentat de guvernele dela Budapesta.

Foarte bine, atunci să facem apel la acești reprezentanți autentici și să cităm pe cei doi faimoși legiuitori dd. *Berze-*

viczy și *Apponyi*. Eu mi-am permis să prezint opera lor și conferinței interparlamentare din America, și vă mărturisesc, că ea n'a rămas de loc încântată de vestitul liberalism ungu- resc.

Căci iată ideile d-lui *Berzeviczy*, de- puse în reforma sa școlară, prezentată Parlamentului ungu- resc în 1904 :

În *art. 14* al proiectului său spune :

„În școlile primare de Stat, toate ma- teriile obligatorii se vor predă în mod public în localul școlii și în limba maghiară. La predarea învățământului reli- gios moral însă, pe lângă limba maghiară se poate întrebuiță și limba maternă a elevului, dacă o cere autoritatea biseri- cească.

Limba de predare în școlile primare cari nu sunt ale Statului, o stabilește susținătorul școlii. Dacă din toți elevii cel puțin 20 sunt unguri, atunci limba maghiară încă trebuie întrebuițată ca limbă de predare.

În toate cursurile de repetiție ale școlilor primare (de orice categorie ar fi) limba de predare este „exclusiv“ cea maghiară.

Art. 17. — Programa de învățământ a școlilor primare de Stat, comunale, so- cietare și particulare o statorește mini- strul de instrucție.

Art. 18. — Manualele și mijloacele di- dactice pentru toate școlile, le aprobă ministrul.

Art. 47. — Dacă Statul contribuie la plata învățătorului cu o sumă de peste 120 coroane, numirea lui depinde de aprobarea ministrului.

Art. 49. — Ministrul are dreptul dis- ciplinar față de oricare învățător, dela orice fel de școală în cazul că : a) negli- jează predarea limbii maghiare ; b) că folosește manuale neaprobate ; c) că a- gită contra Statului. În cazul punctului c, ministrul disciplinează și pe pensionari, luându-le pensia.

Art. 50. — Dacă învățătorul a fost a- movat în temeiul cazurilor art. 49, noul învățător va fi numit de ministru, fără a mai întrebă pe susținătorul școlii.

Art. 51. — Dacă cazul amovării se repetă a doua oară la aceeași școală, ea va fi închisă și înlocuită cu școală de Stat.

Art. 64. — În școlile normale de băieți și de fete, înființate de către Stat, comune, societăți și particulari, toate obiectele de studii obligatorii, au să fie predare în limba maghiară. Limba de predare în școlile confesionale normale o stabilește autoritatea bisericească, dar și în aceste școli — dacă limba de predare nu este cea maghiară — limba și literatura maghiară, istoria, geografia și Constituția Ungariei au să fie predare unguerește în rândul obiectelor ordinare și în acelaș număr de ore ca și în școlile normale de Stat.

Art. 79. — Certificatul de absolvire islăit și de reprezentantul guvernului, se ca redactă în limba maghiară, care poate fi dat la cerere și în traducere.

Art. 80. — Examenul de capacitate se trece înaintea unei comisii de Stat. Limba acestui examen este cea maghiară. Candidatul care a terminat studiile într'o

școală nemaghiară, poate trece și în limba școlii sale, examenul de pedagogie-didactică și lecția practică. Diploma de învățător trebuie să fie redactată în limba maghiară.

Art. 85. — Dacă în școlile normale de orice caracter se constată scăderi morale sau tendinți contra Statului și susținătorul nu ia măsuri, ministerul o face prin organele sale, înlăturând profesorii vinovați și închizând școala.

Iată admirabilele idei liberale ale d-lui Berzevicy pe cari contele Apponyi le-a aplicat 3 ani în urmă prin faimoasa sa lege școlară. Numai în câțiva ani, Românii li s'au închis peste 100 școli, de aceea noi am numit această lege *codul penal al culturii românești*.

A vă citi mostre, înseamnă să încerc a demonstra evidența și a deschide capitolul cel mai trist din istoria prigonirii Românilor. Mă mulțumesc să constat, că în legea noastră nimenea din minoritari nu ne va putea arăta asemenea dispoziții oraconice și medievale.

Caracterul tolerant al legii noastre. Dispozițiile ei protectoare ignorate de minorități

Voin trece, d-lor, la alte dispoziții ale legii noastre. Ni se face cap de acuzație că școlile particulare, fără drept de publicitate, nu pot da examene, ci trebuie să le treacă în Stat.

Foarte logic și pentru ce? Pentru că aceste școli nu pot da garanții suficiente în ceea ce privește nivelul învățământului și a împlinirii condițiilor impuse învățământului de Stat. În afară de aceasta, să nu uităm marea industrie de absolvenți și bacalaureați, la care s'au dat aceste școli particulare și care au compromis cu totul învățământul nostru nu numai în țară dar și în străinătate.

Ca să se pună capăt acestei anarhii, au fost necesare dispozițiunile, pe cari le prevede legea de față. Este însă surprinzătoare, atât ipocrizia minorităților, cât și a unor reprezentanți ai partidelor românești, când protestează, că acest proiect

de lege desființează școala confesională. Ei bine, se poate să se treacă peste întregul capitol al X-lea al acestei legi, capitol care nu vorbește decât de școlile cari au drept de publicitate în condițiunile prevăzute de lege? Dar se va zice, condițiunile sunt oneroase. Cum se poate face această afirmațiune? Pentru că ele nu tind nici la desnaționalizare, nici la oprinare. Scopul lor este să garanteze un învățământ erios, pe care l-ar cere oricare pedagogie din lume, căci este cunoscută cebandada în care se găseau aceste școli și nu este numai un interes al Statului, ci și al minorităților, ca școlile lor să fie izvoare de lumină și nu azile de semidocti, sau focare de irentism.

Dar ceea ce-i regretabil este când minorități e trec peste capitolul generos al „dispozițiunilor tranzitorii” și cua-

ceasta mă apropii de sfârșitul cuvântării mele.

D-lor, acest capitol al dispozițiilor tranzitorii dă caracterul tolerant și civilizat nu numai al legii, dar și al guvernului și al țării noastre. (Aplause pe băncile majorității).

Pentru ce? Pentru că aci se prevăd dispozițiuni, cari spun că toate școlile particulare cu drept de publicitate existente la 1 Decembrie 1918, vor rămâne în ființă și pentru viitor.

În acelaș timp, guvernul a mers chiar mai departe, și derogând de la principii importante, că școlile normale sunt așezăminte de Stat, a admis ca și școlile particulare confesionale cu drept de publicitate la 1 Decembrie 1918, să poată ființa mai departe în condițiuni mult mai avantajoase, decât acela pe cari le aveau în epoca unguerească școlile noastre normale.

Ce însemnează aceasta? După convingerea mea *totul*. Căci numărul școlilor confesionale minoritare de toate categoriile din Ardeal și Banat existente la 1 Decembrie 1918 este proporțional mult mai mare, decât acela al școalelor românești din Ardeal. Mai adăugând la aceste școli și cele 800 de școli de Stat pentru minorități, să-mi dați voie să spun, că *libertatea culturală a minorităților etnice din România se bucură de o astfel de protecțiune, cum în zadar am căuta-o în Ungaria de ieri, sau cea de astăzi ori în celelalte state succesoare Austro-Ungariei*.

Și atunci, concluziunea pentru noi este firească. Campania pe care o duc minoritățile împotriva acestei legi a învățământului particular, este nu numai nemotivată, dar și deplasată și suspectă, pentru că ea trădează persistența încăpățanată a acelui spirit romantic și iluzionist, care disprețuind sentințele definitive ale istoriei, alearșă și astăzi după himere înșelătoare. (Aplause pe băncile majorității).

În privința aceasta, îmi face o deose-

bită plăcere să citez o constatare a d-lui *Gyárfás Elemér*, vice-președinte al partidului maghiar, un om a cărui autoritate înaintea opiniei publice maghiare este de sigur ceva mai mare decât a minusculului domn *Șandor Iosef*. D. Gyárfás povestește într-o carte călătoria pe care a făcut-o la ceangăii din Moldova și între altele spune, că a întrebat pe un bătrân ceangău următoarele: la ascultă moșule, pretutindeni umbrați d-voastră în port românesc, iar femeile în fote? Moșul răspunse: Cum nu, doar trăim în România și aici portul românesc are tremere. Când mai mă duc în Ungaria, îmbrac și eu straie unguerești. *Dar aici ele nu mi-ar folosi la nimic, chiar dacă ar ști oricine, că sunt ungar.* (cf. Probleme ardeleni (în unguerește) Cluj 1923 p. 81).

Ei bine, d-lor, în acest răspuns țărănesc, se cuprinde o filozofie politică mult mai înțeleaptă și mai realistă, decât în teoriile de autonomie politică ale partidului maghiar sau în alergările inoportune ale episcopilor pe la Liga Naționaliilor.

Adaptarea sinceră și reală la viața Statului românesc, într-un spirit de frație, de colaborare și de loialitate deplină, lată deslegarea problemei minoritare.

Noi vrem ca, prin legea de față, să trezăm minoritățile la înțelegerea acestei politici de realități, și dat fiind acest scop, oricine dintre noi trebuie să aprobe o asemenea înaltă preocupare de Stat. Căci izvorâtă din necesitățile prezentului, ca și din marea răspundere pentru siguranța viitorului, legea de față este merită să servească, în cea mai largă măsură, idealul de astăzi al sufletelor noastre: *consolidarea unității naționale și așezarea Statului românesc pe temeliiile marilor tradițiuni istorice de domnie luminată a neamului nostru*. (Aplause pe băncile majorității).

De aceea, eu, pe lângă recunoștința ce o aduc, și din acest loc, neobositului și înflăcăratului patriot, care este d. dr. Angelescu... (aplause prelungite)

pe băncile majorității)... țin să de-
clar, că voi vota legea cu seninătatea
pe care mi-o dă conștiința, că servesc
acea operă strălucită, desfășurată cu
atâta energie și competență, de partidul
liberal, din care vor radiă, ca dintr'un

izvor nesecat, minunatele puteri de înăl-
țare, de întărire și de glorie ale patriei
mele întregite. (Aplause prelungite și
îndelung repetate, ovațiuni, strigăte de
bravo, oratorul este imorțât de mi-
niștri și deputați).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ
Nr. 3586 B4.L.